21. YÜZYIL İÇİN PLANLAMA grubu

2019 MART Konferansları

Doç. Dr. Yetkin ÇINAR, Doç. Dr. Türkmen GÖKSEL

Seçim Sistemimizin Parametrelerine Yönelik Analizler ve Politika Önerileri

9 Mart 2019 Cumartesi 14:30

uğur mumcu ARAŞTIRMACI GAZETECİLİK VAKFI

http://21inciyuzyilicinplanlama.org/

Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Toplantı Salonu
Paris Cad. No: 14 Kavaklıdere / Ankara

Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri

Türkmen Göksel
Yetkin Çınar

tepav

TÜRKİYE'DE YENİ SEÇİM VE HÜKÜMET SİSTEMİ PARAMETRELERİNE YÖNELİK SAYISAL ANALİZLER VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Mart 2019

Yetkin ÇINAR
Türkmen GÖKSEL

tepav

Seçim Sistemimizin Yapısı ve Önemli Parametreleri

Seçim Sistemi

“Seçim sistemi” basitçe “oyların sandalyelere dönüştürülme mekanizması” olarak tanımlanabilir.

Bir seçimde oylar sandalyelere / temsilciliklere dönüştürülürken,
«partilerin aldıkları oy oranı ile elde edilen sandalye oranı arasındaki fark»
olarak tanımlayabileceğimiz
“temsilde orantısızlık (temsilde adaletsizlik)” meydana gelebilir.

Bu da seçim sistemini oluşturan birçok parametreye bağlıdır.

Seçim Sisteminin Sahip Olması Gereken İki Temel İlke

1982 Anayasası, Md.67 (Değişik: 23.7.1995 – 4121/5 md.)'de;

"Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir"
hükmü mevcuttur.

Oransal Seçim Sisteminde "Oy-Sandalye-Güç" Dönüşüm Mekanizması

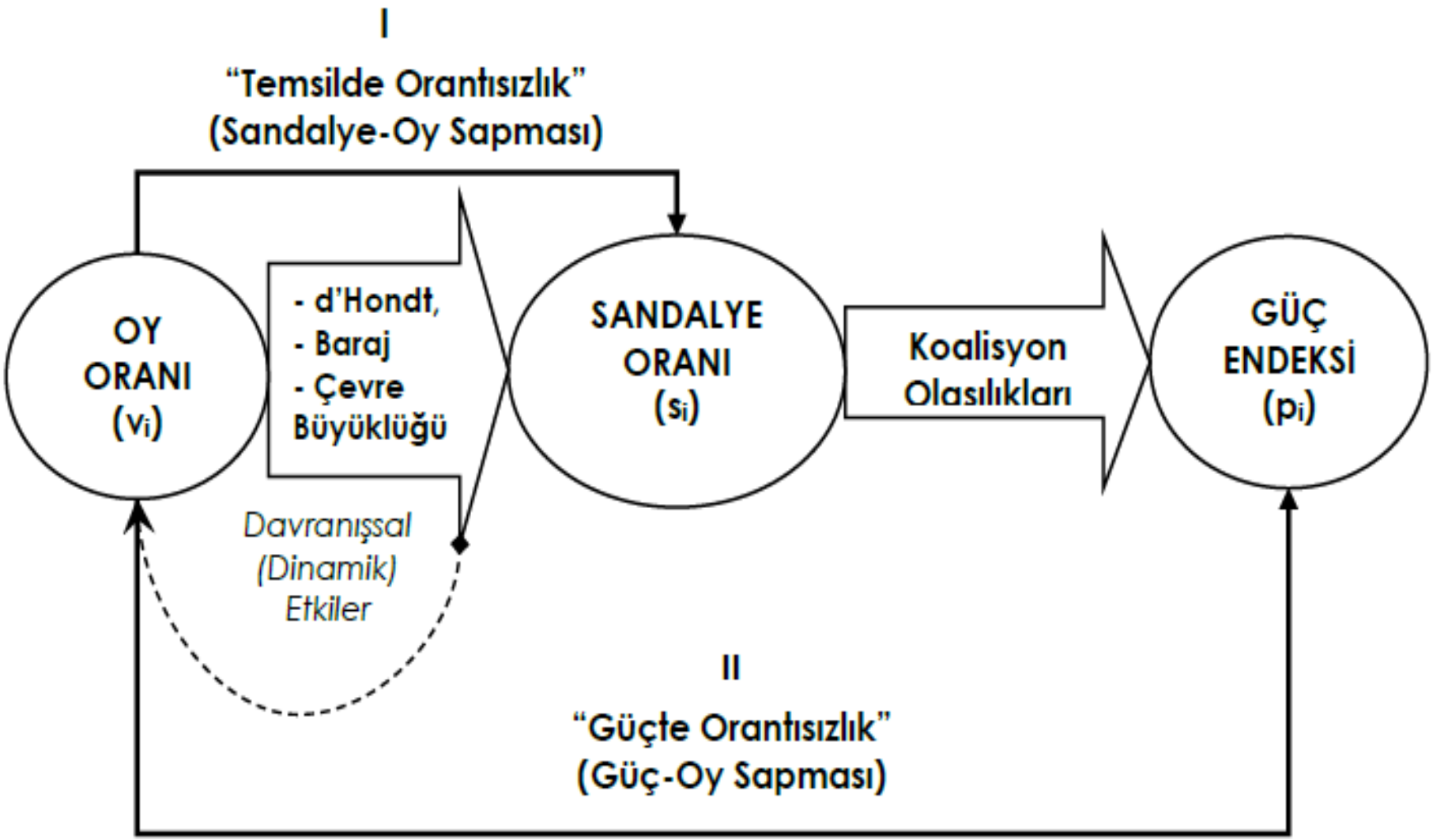

Barajın Davranışsal Etkisi

Barajın davranışsal etkisinin anlamı, daha önce seçim barajının yüksekliği nedeniyle aslen desteklediği partiden başkasına oy veren bir seçmenin, barajın düşürüldüğünün ilan edilmesi ile tercihini değiştirmesidir.

2002-2018 MV Genel Seçimlerinde Orantısızlık Endeks Değerleri

Yıllar	Orantısızlık Endeksi (%)
2002	31,72
2007	15,42
2011	9,62
2015 (Haziran)	6,03
2015 (Kasım)	8,13
2018	6,57
2018 (İttifak Olmasa İdi)	11,10

Baraj nedeniyle Temsil Edilemeyen Partiler ve Oy Oranları

2002 seçiminde %1'in üzerinde oy almış olmasına karşın 9 parti mecliste temsil edilememiştir. Bu seçimde toplam 14.846.935 (%45,33) oy parlamento dışında kalmıştır.

Seçim Yılı	Temsil Edilemeyen Parti	Partinin Oy Oranı (%)
1983	-	-
1987	MÇP RP	2,93 7,16
1991	-	-
1995	HADEP MHP	4,17 8,18
1999	CHP HADEP	8,71 4,75
2002	ANAP BBP DEHAP DSP DYP GP MHP SP YTP	5,13 1,02 6,22 1,22 9,54 7,25 8,36 2,49 1,15
2007	DP GP SP	5,42 3,04 2,34

Oransal Temsilde Adaletsizlik - Seçim Barajı

Optimal Seçim Barajı ile İlgili İlk Çalışmalar

Türkiye'de benzer seçim sisteminin uygulandığı son dört genel seçim (1995, 1999, 2002, 2007) için alternatif seçim barajı senaryoları arasından optimal seviyedeki seçim barajını belirlemekte kullanılan alternatif matematiksel modeller (Kısıtlı Optimizasyon modeli ve Çok Kriterli Karar Modeli) oluşturulmuş,

bu modellerin kullanımı ile geçmiş seçimler için **optimal baraj** seviyesi hesaplanmıştır.

Türkiye'de ve Dünya'da seçilmiş ülkelere ilişkin geçmiş seçim sonuçlarından güç, orantısızlık ve parçalanmışlık endeksleri hesaplanarak karşılaştırmalar yapılmıştır.

Optimal Seçim Barajı ile İlgili Sonuçlar

1995, 1999, 2002 ve 2007 seçimleri baz alındığında en uygun baraj seviyesinin ortalama olarak %4 olduğu saptanmıştır.

Barajın düşürülmesi ile yönetimde istikrarda önemli bir değişme yapılmaksızın, temsilde adaletsizliğin önemli ölçüde azaltılabilmesinin mümkün olduğu görülmüştür.

Partilerin aldıkları oy karşılığı mecliste kazandıkları sandalye orantısızlığından (sandalye-oy sapması) daha çok, bu oya karşılık koalisyon oluşturmaktaki güçleri arasındaki orantısızlığın (güç-oy sapması) önemi vardır.

Optimizasyon Modelinin Önerdiği Baraj Seviyeleri

	Optimal Baraj Seviyeleri (%)				
Farklı Görüşler	1995	1999	2002	2007	Ortalama*
Temsilde Adalet Ağırlıklı Görüş (m=9)	0–4	0–1	3–5	0–2	3
Yönetimde İstikrar Ağırlıklı Görüş (m=3)	9–10	0–1	7	0–2	5
Eşit Ağırlıklı Görüş (m=6)	0–4	0–1	7	0–2	4
Ortalama*	6	1	7	2	Genel Ortalama 4

Önerilen Baraj Seviyesinde (%4) Adalet ve Güç Göstergelerindeki Değişim

Yıllar / Seçimler	1995		1999		2002		2007		ORTALAMA		YÜZDE DEĞİŞİM
Mevcut ve Önerilen Baraj Seviyeleri	%10	%4	%10	%4	%10	%4	%10	%4	%10	%4	
Meclise giren parti sayısı	5	7	5	7	2	6	3	4	**3,75**	**6**	**%60 ↑**
Temsil edilemeyen oy oranı	0,14	0,02	0,18	0,05	0,45	0,14	0,13	0,07	**0,23**	**0,07**	**%69 ↓**
Temsilde Orantısızlık Endeksi	0,08	0,04	0,06	0,03	0,32	0,13	0,15	0,14	**0,15**	**0,09**	**%44 ↓**
Güçte Orantısızlık Endeksi	0,17	0,07	0,09	0,05	0,66	0,44	0,53	0,53	**0,36**	**0,27**	**%25 ↓**
Ağırlıklı güç toplamı*	0,32	0,26	0,20	0,22	0,61	0,49	0,61	0,61	**0,44**	**0,40**	**%9 ↓**

Oransal Temsilde Adaletsizlik - Bölgesel Oy - MV Sayısı Adaletsizliği

Milletvekillerinin Seçim Bölgelerine Adil Dağılımında Matematiksel Hesaplama Yönteminin Etkisi: Farklı Bir Hesaplama Önerisi

Alınan oy oranına yakın oranlarda temsilcilik kazanılmasını ifade eden nispi (oransal) bir seçim sisteminde dahi temsilde adaletsizlik oluşturan unsurlardan birisi, her bir seçim çevresindeki oyların eşit değerde olmaması, yani seçim çevrelerine tahsis edilen milletvekili sayıları bağlamında orantısızlık olmasıdır.

Esasen bu adaletsizliği -matematiksel olarak- sıfırlamak mümkün değildir.

Ancak Türkiye'de seçim bölgeleri arasında «bir oyun değeri» arasında büyük farklılıklar / sapmalar vardır.

Diğer taraftan, matematiksel nedenlerle bu sapmayı sıfırlamak mümkün olmasa dahi, seçim çevrelerine milletvekili tahsisi ile ilgili kullanılan yöntemi değiştirerek bu adaletsizliği "azaltmak" mümkündür.

YSK'nın kullandığı yöntemin detayları şöyledir:
(Buradaki ifadeler YSK'nın 2 Şubat 2015 tarihinde almış olduğu 115 no.lu Karar'dan aynen alınmıştır):

"... Milletvekillerinin seçim çevrelerine dağılımı yapılırken; toplam milletvekili sayısından (550) önce her bir il'e bir milletvekili tahsis edilir. Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, kalan milletvekili sayısına (469) bölünmek suretiyle bir sayı elde edilir. İl nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur.

Bu suretle hesaplanan milletvekillerinin sayısı 550'yi bulmadığı takdirde, nüfusu; milletvekili çıkarmaya yetmeyen illerin nüfusları ile artık nüfus bırakan illerin, artık nüfusları büyüklüklerine göre sıraya konulur ve ilk hesapta iller arasında bölüştürülmemiş bulunan milletvekilleri bu sıra esas alınarak dağıtıma tabi tutulur. ..."

Önerilen yöntemin detayları ise şöyledir:

Önerilen hesaplama yönteminde,

i) Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu toplam milletvekili sayısına (550) bölünerek bir sayı elde edilir.

ii) Her bir il nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur. Burada iki nokta önemlidir. Önerilen yöntemde 0 ile 1 arasında elde edilen sayılar sayının büyüklüğüne bakılmaksızın 1'e yuvarlanmaktadır. Bu sayede her seçim bölgesinde en az 1 milletvekili tahsis edilmesi garanti edilmektedir. 1'den büyük her sayı ise kendisine en yakın tam sayıya yuvarlanmaktadır.

iii) Bu yöntemle hesaplanan milletvekillerinin sayısı 550'yi bulmadığı takdirde, artık ve/veya fazla bulunduran iller artık ve/veya fazla nüfus büyüklüklerine göre sıraya konulur, bu sıra esas alınarak kalan milletvekillerinin dağıtımı yapılır ve dağıtılan milletvekili sayısının 550 olması sağlanır. [14]

Önerinin " Temsilde Adalet" üzerindeki etkileri

Önerilen yöntemin temsilde adaleti ne kadar artırdığını görmek yani bahsedilen iki yöntemin sonuçlarını nesnel bir temelde karşılaştırmak üzere her iki yöntem için "değişim katsayılarını" hesaplayabiliriz. Bunun için önce her bir ilde 1 milletvekili başına düşen nüfusu hesaplarız ve sonra bu değerlerden tüm iller bazında "standart sapma/ortalama" değerlerini (değişim katsayısı) buluruz. Değişim katsayısının artması 1 milletvekili başına düşen nüfusun iller bazında birbirinden ne kadar farklılaştığını gösterir.

Tablo 6-3-2'de bu hesaplamaların sonuçları sunulmuştur:

Tablo 6-3-2. Alternatif Durumlarda Değişim Katsayıları

Değişken: Nüfus/MV sayısı	**YSK**	**Önerilen**	**İdeal**
Standart Sapma	27475,72	20442,33	0
Ortalama	122300,71	141287,76	141265,28
Standart Sapma/Ortalama	0,23	0,14	0,00

Şekilde yer alan noktaların birbirine yakın olması (ya da çizilen trend doğrusunun yatay eksene ne derece paralel olduğu) illerde 1 milletvekili başına düşen nüfusun birbirine yakınsaması anlamına geleceğinden "temsilde adaletin" arttığının bir göstergesidir.

Şekil 6-3-1a. YSK Yöntemi

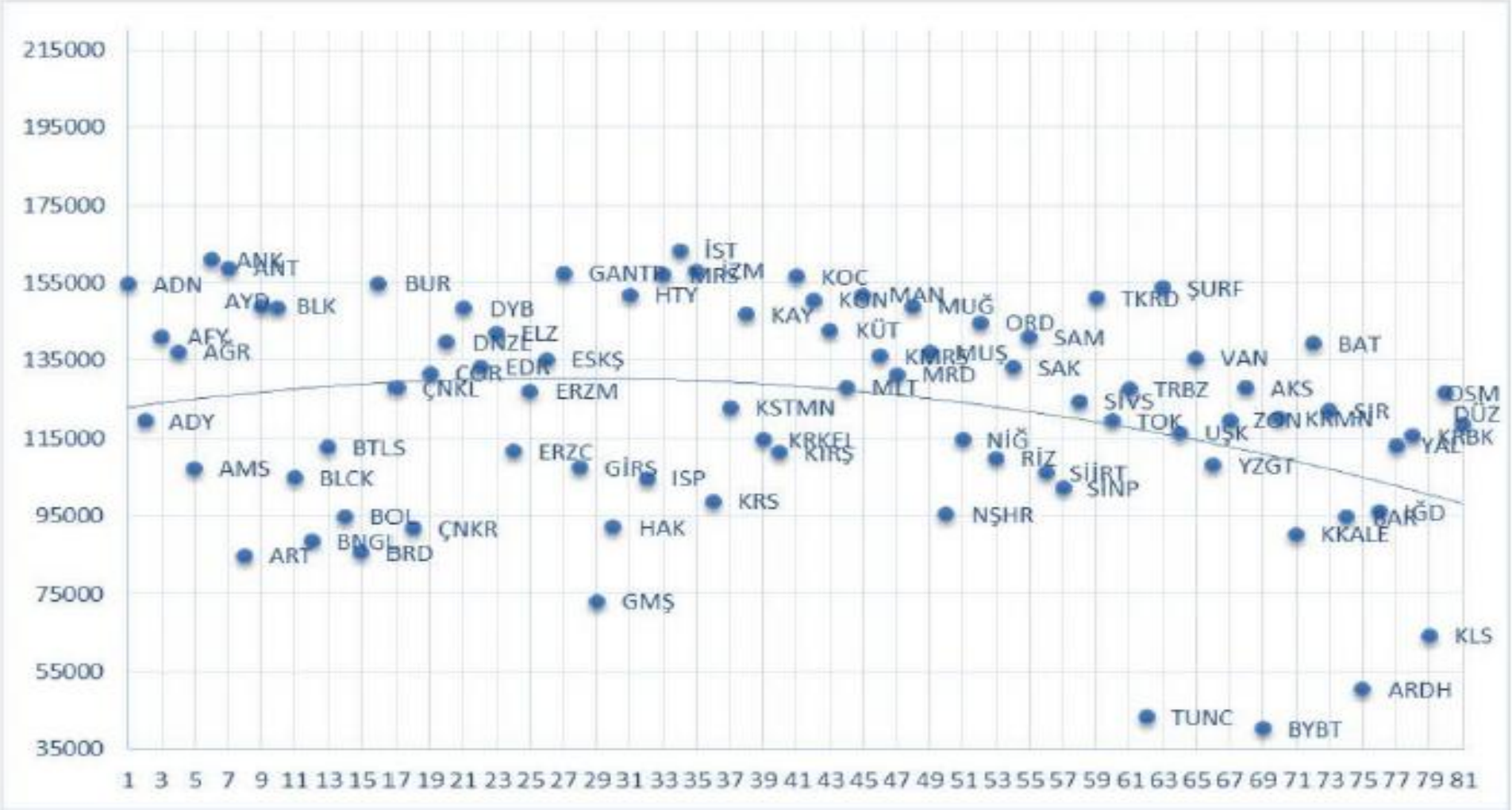

Şekil 6-3-1b. Önerilen Yöntem

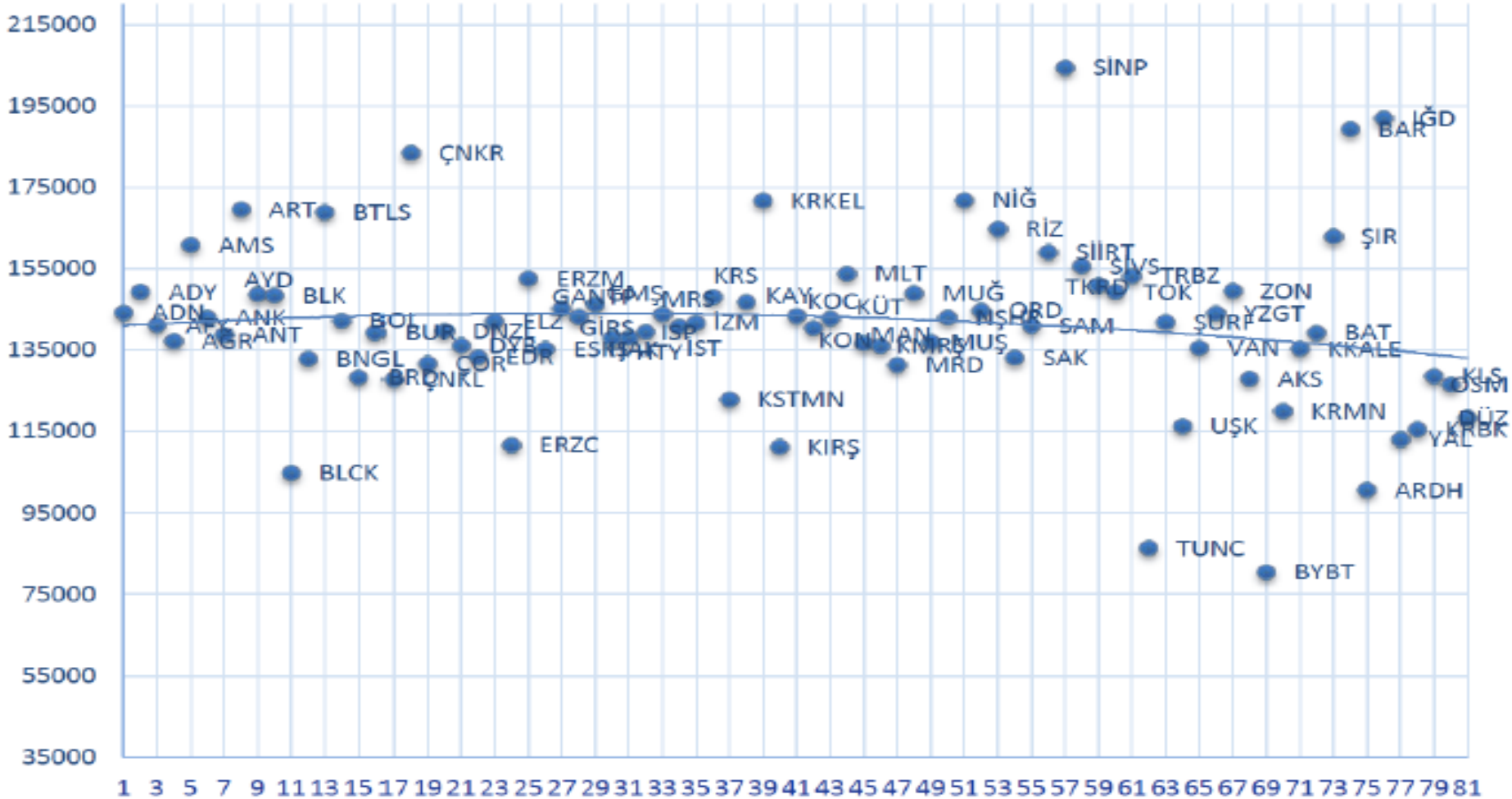

Sandalye Dağıtım Metodunun İhmal Edilen Önemi

Çoğu durumda yukarıda bahsi geçen faktörler arasından örneğin barajın etkileri yoğun bir şekilde tartışılırken, diğer adı “seçim / dağıtım formülü” olan sandalye dağıtım mekanizmasının önemi ve temsilde orantısızlık üzerindeki etkisi ihmal edilmekte, tartışma konusu yapılmamaktadır.

Hâlbuki oyların dağılımına bağlı olarak bu mekanizma orantılı temsilde oldukça önemli sapmalar doğurabilir.

Bu bağlamda sandalye dağıtım mekanizmasının -Türkiye örneğinde- temsilde adalet açısından ne kadar önemli olduğu da analiz edilmiştir.

2015 Oy Oranları Temelinde Dört Farklı Sandalye Dağıtım Metodu ile Sandalye Sayıları

Parti	Oy Oranı	Sandalye Sayıları			
		Dağıtım Yöntemi			
		d'Hondt	Droop	Hare	SL
AKP	% 40,87	258	246	237	236
CHP	% 24,95	132	133	136	136
MHP	% 16,29	80	88	97	95
HDP	% 13,12	80	83	80	83
Diğer	% 4,77	-	-	-	-
Toplam	%100	550	550	550	550

Farklı Sandalye Dağıtım Metotlarında İdeal Temsilden Sapmalar

Parti	İdeal Temsil Durumunda Olması Gereken Sandalye Sayıları	Sapmalar			
		Dağıtım Yöntemi			
		d'Hondt	Droop	Hare	SL
AKP	236	22	10	1	0
CHP	144	12	11	8	8
MHP	94	14	6	3	1
HDP	76	4	7	4	7
Toplam	**550**	**52**	**34**	**16**	**16**

DEMOKRATİKLEŞME PAKETİNDEKİ ÖNERİLERLE KARŞILAŞTIRMALI ALTERNATİF SEÇİM SİSTEM SİMÜLASYONLARI

Demokratikleşme Paketi Önerileri

30 Eylül 2013 tarihinde Adalet ve Kalkınma Partisi adına Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından "Demokratikleşme Paketi" adında bir düzenleme paketi tanıtılmış ve kamuoyunda tartışılması istenmişti.

"Demokratikleşme Paketi"nde önerilen 3 sistem aşağıda listelenmiştir:

1. Öneri "Mevcut Sistemin Korunması" olarak adlandırılabilir. Bu öneri % 10 Baraj ve 85 Seçim Bölgesinden oluşan mevcut sistemin aynen korunması anlamına gelmekteydi.

2. Öneri "Düşük Barajlı Daraltılmış Bölge Sistemi" olarak nitelendirilebilir. Bu sistemde seçim barajının % 5'e düşürülmesi ve en fazla 5 Milletvekili (MV)'nin çıkarılacağı daraltılmış bölgelerde seçimin yapılması önerilmekteydi.

3. Öneri ise "Barajsız Dar Bölge Sistemi" idi. Bu önerideki sistem, barajın sıfıra indirilmesi, ancak aynı zamanda seçim bölgelerinin 550'ye çıkarılarak her bölgede çoğunluk usulüne göre (tek turlu veya iki turlu) seçim yapılması olarak özetlenebilir.

Farklı Sistemlerde Partilerin Sandalye Sayıları

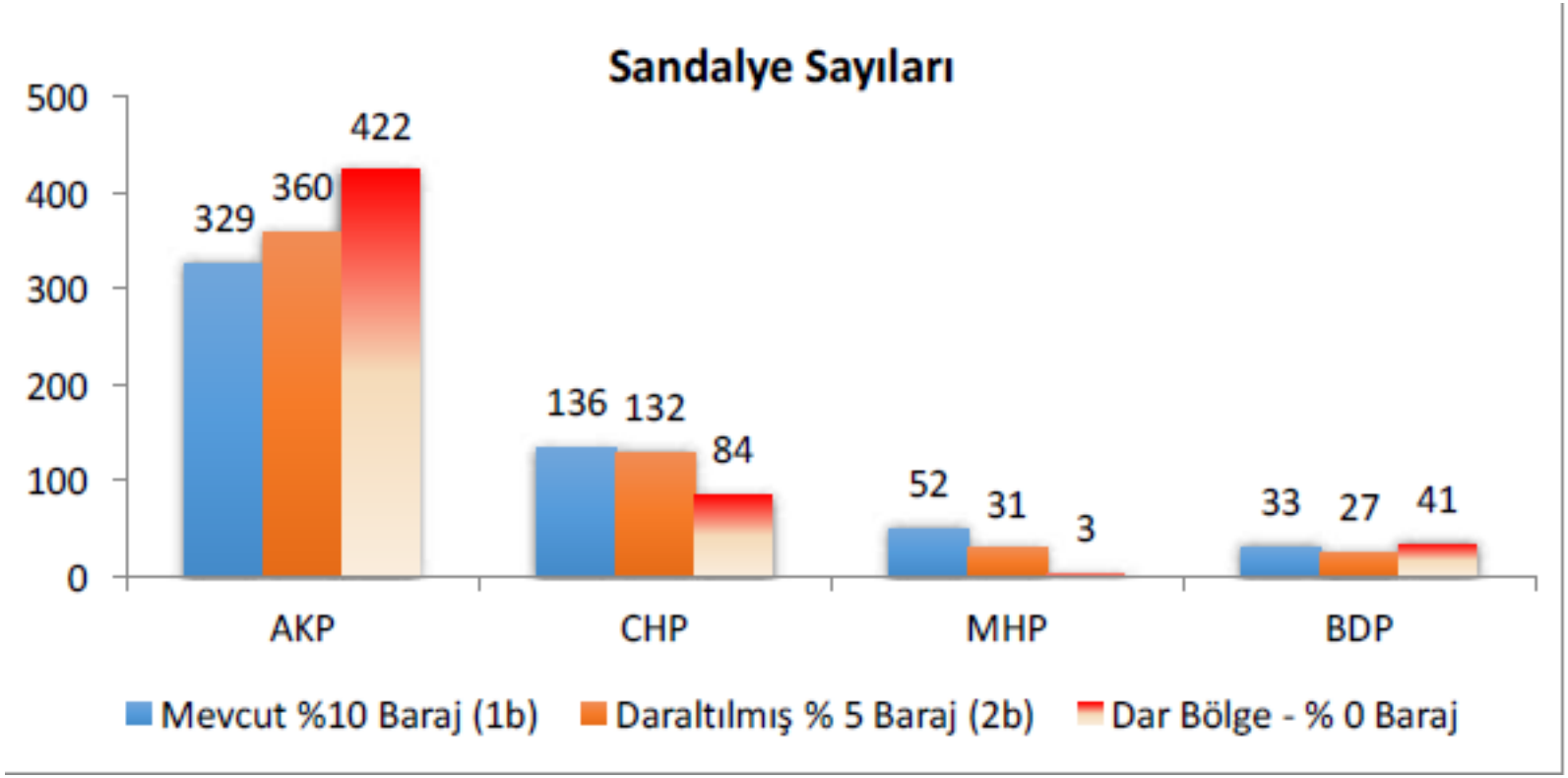

24 HAZİRAN 2018'de İLK KEZ UYGULANAN YENİ SEÇİM SİSTEMİNE DOĞRU: TARTIŞMA ve ANALİZLER

600 MİLLETVEKİLİ, 87 BÖLGE ve İTTİFAKLI SİSTEM ANALİZLERİ

Sistem Değişiklikleri

Toplam Milletvekili (MV) Sayısı: 16 Nisan 2017'de yapılan halk oylaması ile kabul edilerek yürürlüğe giren anayasa değişikliklerine bağlı olarak seçim sisteminde -2709 sayılı Kanun'un 75. maddesi değiştirilerek- milletvekili sayısı ***550'den 600'e çıkarılmıştır.***

Seçim Bölge Sayısı: YSK 2017/759 Kararı ile ***85'ten 87'ye çıkarılmıştır.*** Böylece 2019 seçimlerinde Ankara'nın sahip olacağı seçim bölge sayısı 2'den 3'e, Bursa'nın sahip olacağı seçim bölgesi sayısı da 1'den 2'ye çıkarılmıştır.

Seçim İttifakı: 298 Sayılı Kanun hakkında değişiklik teklifinin yasalaşması ile, yukarıdakilere ek olarak seçim sisteminde ***partilerin seçime ittifak yaparak girebilmesine*** imkân tanınmıştır.

İTTİFAKLI SİSTEM: Siyasi partilerin çıkaracağı milletvekili sayısını belirleme usulü (sandalye dağıtım yöntemi)

1. Aşamada d'Hondt: 1. aşamadaki d'Hondt yöntemine ittifak oluşturmayan partilerin ayrı ayrı katılmasının yanı sıra ittifak partilerinin aldığı toplam oy (her birinin tek başına aldığı oy ve ittifak ortak oylarının toplamı) tek bir parti gibi katılacaktır. Böylelikle 1. aşamada her seçim bölgesi için ittifaka dâhil olmayan partiler ve ittifakın toplam çıkaracağı milletvekili sayısı hesaplanacaktır. Yüzde on barajı kuralı, ittifakın aldığı toplam oy için geçerli olduğundan ittifakın toplam oyunun yüzde onu geçmesi halinde ittifaka katılan siyasi partilerin her birinin barajı geçeceği teklifte belirtilmiştir.

2. Aşamada d'Hondt: 2. aşamaya sadece ittifak ortakları katılacaktır. 1. aşamada her seçim bölgesi için ittifakın toplamı için hesap edilen milletvekili sayısı ittifak ortaklarına aldıkları oy esas alınarak yine d'Hondt yöntemiyle dağıtılacaktır.

Dolayısıyla her seçim bölgesi için 1. aşamada ittifaka katılmayan siyasi partilerin sandalye sayısı hesaplanmış olurken, 2. aşamada da ittifak ortaklarının her birinin kaçar sandalye çıkaracağı hesaplanmış olacaktır.

İttifaklı Sistemin Temsilde Adalet Üzerinde Etkileri -1

1. Yenilenen seçim sistemimizde partiler arasında seçim ittifaklarına imkân tanınmaktadır.

2. Bu ittifaklar özellikle baraj sorunu olan partilere, toplam oyla barajı geçebilecek bir ittifak içerisine girmeleri durumunda %10 barajının olumsuz etkisinden kurtulma olanağı tanımaktadır. Böyle ittifakların oluşması barajın olumsuz etkileyebileceği partilerin azalmasını, bu da toplamda temsilde adaletin artmasını sağlamaktadır.

3. Diğer taraftan ittifakın kendisi, baraj sorunu olsa da olmasa da ittifakı oluşturan ayrı bileşenlerden daha büyük bir oy oranına ulaşacaktır. Bu ittifak tek bir partiymiş gibi d'Hondt sistemi ile seçime gireceğinden ve bu sistem sandalye dağıtımında oy oranı açısından büyük partilere avantaj sağladığından, ittifakın toplamda MV kazanma potansiyeli yükselmektedir.

İttifaklı Sistemin Temsilde Adalet Üzerinde Etkileri -2

4. Bu iki özellik (2. ve 3.), hele de rakip partiler arasında ittifak(lar) gerçekleşmişse, partileri ittifak yapmaya zorlamaktadır.

5. Ancak, ittifak ortağı partilerin ittifakın kazandığı toplam MV'ni paylaştıkları ikinci aşamada da d'Hondt uygulanması sebebiyle, temsilde adalet açısından ortaya çıkan ve yukarıda açıklanan avantaj ortadan kalkmakta/azalmakta, ittifakın küçük ortakları için -baraj sorunu olanlar için barajın etkisinden kurtulmak dışarıda tutulursa- dezavantajlı bir durum ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki bu aşamada orantısal bir dağıtım yapılsa idi bu dezavantaj oluşmaz, temsilde adalet bozulmamış olurdu.

Sonuç olarak, mevcut sistemde ittifaklar barajın yarattığı temsilde adaletsizliği azaltmakta; fakat 2. aşamada d'Hondt dağıtım mekanizmasının uygulanması ile temsilde adalet yeniden bozulabilmektedir.

24 Haziran 2018 Seçim Sonuçları

PARTİ	Kesin Sonuçlar		
	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı	Sandalye Oranı (%)
AK Parti	42,56	295	49,16
MHP	11,10	49	8,16
CHP	22,65	146	24,33
İYİ Parti	9,96	43	7,16
SP	1,34	0	0
HDP	11,70	67	11,16
Diğer	0,69	0	0

24 Haziran 2018 Seçimlerinde İttifak Olmasa İdi

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	SP	HDP	TOPLAM
GERÇEKLEŞEN	295	49	146	43	0	67	600
SEN1	322	58	145	0	0	75	600
SEN2	306	52	133	37	0	72	600

*SEN: Senaryo

Sen 1: Partilerin seçimde aldıkları oy aynı kalmak üzere seçime ayrı partiler olarak girdikleri varsayılarak eski sistemdeki gibi MV dağıtım simülasyonu yapılmıştır.
Sen 2: SEN1'e ek olarak İYİ Parti'nin barajı geçmesi halinde ittifaksız bir sistemde nasıl bir sandalye dağılımı ortaya çıkacağı analiz edilmiştir.

2002-2018 MV Genel Seçimlerinde Orantısızlık Endeks Değerleri

Yıllar	Orantısızlık Endeksi (%)
2002	31,72
2007	15,42
2011	9,62
2015 (Haziran)	6,03
2015 (Kasım)	8,13
2018	6,57
2018 (İttifak Olmasa İdi)	11,10

Dinlediğiniz ve Katkılarınız için Teşekkür Ederiz…